

ТРАДИЦИОННА БЪЛГАРСКА КУЛТУРА И ФОЛКОР

Електронно издание на НЧ „Галатя-2018“-Варна

Брой Първи, Година Първа, 2021 г.

ISSN 2738-7763

ТЕМАТИЧЕН БРОЙ:

ТИТАНИТЕ

НА БЪЛГАРСКИЯ ФОЛКОРЕН ТАНЦ

Под общата редакция на

Д-р Мария Дражева

The Bulgarian Folklore Dance Titans

2021

INVITED AUTHORS

<h2 style="color: red;">ТИТАНИТЕ НА БЪЛГАРСКИЯ ФОЛКЛОРЕН ТАНЦ</h2>								
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Въведение: д-р Мария ДРАЖЕВА	Доц д-р Бисер ГРИГОРОВ Обзорен доклад	Христо ИВАНОВ за Мargarita Дикова	Професор Д-р Даниела ДЖЕНЕВА за проф. К. Дженев	Христо ИВАНОВ за Кирил Харалам- пиев	Кая ИВАНОВА за Димитър Димитров Палаврата	д-р Мария ДРАЖЕВА за Методи Кутев	Акад. Красимир Петров за Иван Тодоров	Д-р Рослана Мора- венова за Дженеви

Published by Social Community Center Galateya-2018
Varna, Bulgaria

© Copyrights Galateya-2018 and Every Invited Authors

WEB SITE: <https://galateya-topics.bultima.net/web/>

ISSN 2738-7763

СЦЕНИЧНОТО ТАНЦОВО ИЗКУСТВО. ТРАДИЦИИ И СЪВРЕМЕННОСТ

Доц. д-р Рослана Моравенова

АМТИИ-ПЛОВДИВ

ВЪВЕДЕНИЕ

Изкуството в съвременния смисъл на думата е умение, продукт, който създава естетическо удоволствие. От древни времена хората изразяват себе си чрез различни форми на изкуството: литература, живопис, архитектура, музика и танци, хореография. Първоначално танците, музиката и поезията в древна Гърция, са една цялостна форма на изкуството. Думата "музика" се използва за обозначаване на изкуството на музите. За да покаже, че е било определяно като единно изкуство, думата "хорея" идва от думата "хор" и показва не толкова колективно пеене, колкото колективен танц. Танцът е бил първоначална база на това единно емоционално изразително изкуство. През 1701 г. французинът Раул Фейе публикува трактат "Хореографията на танца като изкуство на записване на танца", където думата "хореография" означава изкуството на самия танц или по-точно произведенията на изкуството на танца.

Хореографията е форма на изкуство, чиито елементи са движенията и позите на човешкото тяло, поетичният размисъл, организиран във времето и пространството чрез формите на единна система на изразяване. Подобно на други форми на изкуството, хореографията отразява обществените процеси, връзката между хората, обогатява духовния свят, помага да се разкрие самоличността. Спецификата се състои в това, че чувствата, човешките преживявания, се пренасят в пластична, фигуративна форма на изкуство. Съдържанието на танца през вековете се определя от неговите разнообразни теми и сюжети. Най-широката и основна тема на танцовото изкуство за всички времена си остава човекът и всичко, което определя неговия външен и вътрешен мир. Както казва П. Динев: *"...копнежът на човека от народа към нещо ново и изключително, което надхвърля рамките на всекидневния живот и осъществява мечтите и поетическите видения."* (12)

Като потвърждение на тези думи е и желанието за развитие на творците в областта на фолклорното танцово изкуство. То не позволява да се примирят с оказаните форми, а да продължават търсения във фолклорното хореографско изкуство. Така се бележи нов етап по отношение на творческото преосмисляне и интерпретиране на хореографския материал. Такъв творец, търсещ нови интерпретации в танца, е проф. Кирил Джанев.

ЗА ТВОРЧЕСТВОТО НА ПРОФЕСОР КИРИЛ ДЖЕНЕВ

Отрано проявилата се любов към българското танцово изкуство през 1945г. отвежда професор Кирил Дженов в ансамбъла на Министерството на вътрешните работи, а впоследствие - в Народната опера и в ансамбъла на Главно управление на трудовата повинност. През 1948 година той основава самодеен танцов състав при Министерството на земеделието. През 1951 година започва работа в Държавния ансамбъл за народни песни и танци - София. Паралелно с работата си там полага основите на представителния танцов ансамбъл "Средец".

През 1970 година започва работа като хореограф в ансамбъл "Пирин" – Благоевград. Той е един от първите преподаватели в Държавното хореографско училище в София, както и автор на сборника "Български сценични танци". Участва като съавтор в написването на "Теория за строежа на движенията" и "Универсален танцопис".

През 1974 е основоположник на специалността "Хореографска режисура" в Академията за музикално танцово и изобразително изкуство Пловдив, където дълги години е ръководител на катедра "Хореография", а също и заместник-ректор. През 1974 година създава държавния фолклорен ансамбъл "Тракия" и поставя на сцената множество танцови произведения, сред които: *Куди* - музика: Николай Стойков, *Овчар и Юда девойка* - музика: Стефан Мутафчиев, *Капански танц* - музика: Александър Христов, *Пирински пролетни игри* - музика: Живка Клинкова, *Шопски танц* - музика: Коста Колев, *Тракийски танц* - музика: Тодор Працаков, *Пловдивски кокони* - музика: Николай Стойков, *Джиновски танц* - музика: Кирил Стефанов, *Ръченица с шиници* - музика: Живка Клинкова, *Гергьовден* - музика: Тодор Працаков, *Жеравненски танц* - музика: Живка Клинкова, *Коледари* - музика: народна, *Хасковски сватбени игри* - музика: Тодор Працаков, *Либе ле* - музика: Цветан Цветков, *Добруджанска танцова импресия* - музика: Тодор Працаков, *Овчари* - музика: Никола Ганчев, *Шопски лазарки* - музика: народна, *Крайдунавска приказка* - музика: Борис Воденичаров, *Старинен танц* - музика: Димитър Бонев, *Хоро в София* - музика: Коста Колев, *Празничен тракийски танц* - музика: Тодор Працаков, *Крайморски танц* - музика: Тодор Працаков, *Букет от Тракия* - музика: Стефан Мутафчиев, както и *Легенда за Орфей* - музика: Живка Клинкова.

„Легенда за Орфей“ е ярък пример за оригинално изграждане на една по-голяма форма в съвременната хореография на фолклорна основа - едноактно танцово произведение. За първи път

тази творба е представена на втората премиера на ФА "Тракия" през 1979 г. Със своето новаторско, нетрадиционно за това време творческо решение, авторът очертава нова насока в развитието на съвременното сценично фолклорно танцово изкуство. Впечатляващо в хореографското произведение "Легенда за Орфей" е постигнатото единство между мащабността на музикалната драматургия и оригиналното хореографско решение. Чрез задълбоченото познаване на фолклора, бита, психологията на населението от съответния регион, където се развива действието, авторът естествено достига до истинност в художествените обобщения и претворявания, като същевременно внася и колорит в танцовата пластика. Говорейки за това, можем да се спрем на думите на В. Консулова: *"Досегашните опити за сценично претворяване на българския танцов фолклор доказват едно и също - че той се поддава на театрално третиране, а не само на несмело цитиране при положение, че с тази задача се заемат ярки творчески личности, които могат да доловят и разкрият емоционалното му своеобразие, което диктува логиката на нови симбиозни форми."* (15)

Спектаклите на ансамбъл „Тракия“ излизат от рамките на традиционните концерти и по един неповторим начин разкриват огромното фолклорно богатство от всички етнографски области на България. Творческият облик на ансамбъла, създаден от проф. Кирил Джанев, се развива през годините. Негов естествен приемник е проф. д-р Даниела Джанева, която споделя: *„Всичко, което правеше баща ми, беше изкуство, не занаят. Всички танци, режисурата на концерта, той създаваше образи, при него нямаше случайни неща. Дали ще направи танц, или някаква импресия към песен - без думи, без обяснение, без либрето публиката разбираше за какво става въпрос, той беше майстор на тематичния, сюжетния танц. Тази артистичност се опитвам да внушавам на колегите. Надявам се, че успявам. Друго - той винаги е работил с голяма дисциплина, мисля, че успявам да отстоявам това. Но по отношение на творчеството - надявам се някога да се доближа до него..."*(20)

ЗА ТВОРЧЕСТВОТО НА ПРОФ. ДАНИЕЛА ДЖАНЕВА

Даниела Джанева е родена е в София през 1960 г., там завършва средното си образование в 23-та гимназия през 1978 г. Същата година е приета в ВМПИ гр. Пловдив (сега Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство) в специалност „Хореографска режисура“. Паралелно със следването си, започва работа като артист-балетист в Държавния фолклорен ансамбъл "Тракия" - Пловдив.

С това получава възможност да навлезе по-дълбоко в автентичното българско танцово наследство. Активно се включва в групи за теренно проучване на фолклорни танцови обичаи. След завършването на АМТИИ през 1982 г. става балетмайстор в „Тракия“, а шест години по-късно хореограф-режисьор. От 1988 г. е хоноруван преподавател в АМТИИ по „Хореографска композиция“.

От 1992 г. е щатен преподавател в АМТИИ и води часове още по: „Теория на българската народна хореография“, „Български народни танци“, „Запис на танци“, „Методика на преподаването на българската народна хореография“, „Обработка на български народни танци“. Постепенно в годините израства в научната сфера, като през 2005 г. се хабилитира като професор по „Хореографска композиция и режисура“. Два мандата е член на специализирания научен съвет по „Музикознание и музикално изкуство“. От 2000 година е ръководител на катедра „Хореография“ към АМТИИ, като под нейно ръководство са разкрити четири специалности: „Българска народна хореография“, „Балетно изкуство“, „Арт мениджмънт“ и „PR на арт организации“. От 1997 г. е главен художествен ръководител и директор на ансамбъл „Тракия“.

Успехите от този период говорят за нейната много добра творческа и организационна дейност. Ансамбълът ежегодно участва в „Салона на изкуствата“ на НДК – София и в културния живот на страната. За цялата ѝ творческа дейност като изпълнител и ръководител е участвала в хиляди концерти в България и 52 страни по света.

Откакто е ръководител на „Тракия“ ансамбълът е получил награди за авторство и изпълнение на танци в: Ла Валета – Малта през 2002 г. на фестивал с конкурсен характер три първи награди – за танц, музика и костюм, в Реймс – Франция 2002 – първа награда за танц, Аленсон – Франция 2003 г. – първа награда за най-добра хореография, Агридженто – Италия 2004 г. – първа награда, Бурса – Турция 2004 г. – втора награда, Будапеща – Унгария 2010 г. – първа награда за авторство на танц. Ансамбъл „Тракия“ получи и престижната награда „Нестинарка 2010“ за цялостен принос към културния живот на гр. Бургас. Проф. Даниела Дженева е председател на сдружение „Танцови дейци“ към съюза на българските музикални и танцови дейци. Член е на журито на конкурса за обредни и сюжетни танци „Коледно надиграване“ – Варна, на танцовия конкурс за „Голямата награда на София“, на националния фолклорен конкурс „Янко Петров“, на конкурса за камерни танци в Горна Оряховица, националните събори „Копривщица“, „Рожен“ и редица други регионални прегледи и конкурси.

Носител е на Кристална лира на СБМТД през 2000 г., със същата награда е отличен и ФА „Тракия“ през 2005г. за спектакъла „Хубава Яна“. За творчески постижения е удостоена с награда „Пловдив“ през 2004г., Златна лира на СБМТД през 2010г., „Кристално огърлие“ на СБМТД през 2015г. Автор е на танците: „Хайдушка клетва“, „Пролетен момински танц“, „Мори дюлбер Севдо“, „Уралия“, „Път през Тракия“, „Добруджански закачки“, „Облог“, „Първа среща“. Спектакълът „Хубава Яна“ е по нейна идея и режисура, хореограф е на танците: „Айде, айде либе“, „Овчари“, „Мисли“, „Петлите пеят“, „Прибулване“, „Предсватбени настроения“, „Сватба“. Освен в ансамбъл „Тракия“ нейни танци се играят от колективи в Русе, Варна, София, Видин, Плевен, Велико Търново, Бургас, Сопот, Хасково, Разград, Ботевград, Несебър и други градове в страната, както и в НУТИ – София, НУМТИ- Котел, Плевен, Широка Лъка и други училища с разширено изучаване на българска народна хореография.

Сюжетът отразява съществени черти на жизнения процес, формиращ човека. Той може да се разбере само във връзка с темата и конкретните обществено-исторически условия, които са я породили. Способността да се мисли с танцови образи отличава хореографа от режисьора на драмата или операта. Той работи с драматургия, която предстои да приложи в своето хореографско произведение. Смесовата необходимост е заложена в драматургичната основа на образа, която

трябва точно да бъде разчетена с езика на танца. Това изискване изглежда съвсем рутинно, но в него се крие основен творчески потенциал, който е отличителен белег в творчеството на професор д-р Даниела Дженева.

В танца „Любов и клетва“ се разкрива общочовешкото, валидно за всички времена чувство – любовта. Темата е винаги съвременна, предоставяйки ни възможност за разкриване на много драматични конфликти, породени от силните, чисти чувства на героите. Самите герои са здраво свързани с бита и духа на нашия народ. Професор д-р Даниела Дженева споделя:

„- Сюжетът ми предостави възможност да изградя един напълно драматургичен танц с народни мотиви в музика, танци и костюм“.

Драматургичната линия в „Любов и клетва“ разкрива не само действието и различните ситуации, свързани с него, но преди всичко характеристиките на героите и взаимоотношенията между тях. Използваните източници – песенното и поетично творчество, както и историята на нашия народ, изобилстват с примери на драматични конфликти, породени от хайдушката клетва на борците за свобода. От дълга им към другарите в дружината и техните чисти и дълбоки чувства към любимата, която ги чака да се върнат, Дженева постига въздействие чрез комплексното взаимодействие на танц, музика, образи, костюми. Всички тези компоненти се преплитат сполучливо, обединени от една обща крайна цел - да се прикове вниманието на зрителя чрез дълбокото внушение и въздействие на цялата творба.

В експозицията *дуетът на влюбените* е един от силно въздействащите моменти в танца. Това се подсилва и от музиката - отражение на това, което става в душите на двамата влюбени, изпълнени с оптимизъм, вяра и възхвала на любовта. Дуетът е наситен с богати пластични и композиционни решения и дълбоко емоционално изживяване, което прави въздействието му особено силно и запомнящо се.

В цялото произведение проф. д-р Дженева използва оригинални движения, поставени на основата на пиринската етнографска област. Персонажите имат своя хореографска характеристика. Постигната е оригинална връзка между автентичен източник и резултата на индивидуалното му художествено претворяване. Трагедийната драматургия налага по-забавена, отмерена, по-строга стилистика на жеста и цялостното пластично поведение. В този смисъл всеки жест, всяка мимика на лицето в танцовото произведение изразява душевна възбуда, неспокойствие, очакване. Подобно ярко присъствие откриваме и в момента, в който хайдутите се изправят като стена между двамата влюбени да помогнат за последен път на своя другар, и поривът на Елица, който се разбива в тяхната желязна воля. Плод на едно оригинално композиционно и пластично решение на автора. В това произведение на проф. д-р Даниела Дженева виждаме пълно покритие на музика и хореография. „Хайдушка клетва“ е първият действителен танц.

Най-новият танц на проф. д-р Даниела Дженева е „Първа среща“ по музика на проф. д-р Любен Досев. Действието се развива на мегдана подир Димитровден. Темата е в унисон с тази на целия спектакъл за любовта между младите. Главните герои са Велко, на когото му остава малко, докато го вземат войник. Предпоставка за успешното създаване на хореографско произведение от

разказа на Чудомир „Първа среща“ е необходимата творческа настройка и подготовка за бъдещи художествени търсения и оригинални решения.

Към постановъчната работа, свързана със създаването на танца, авторът проф. д-р Дженева пристъпва с осъзнато чувство на отговорност и желание за вярност не само към литературния първообраз, а изобщо към бита, душевността и емоцията за съответния етнографски регион. Същевременно характерна отлика на танците за всяка етнографска област е, че те се изпълняват по специфичен, неповторим, типичен за този регион начин, ярко отличаващ се от характера на изпълнение в другите етнографски области. Хореографът умело вплита драматургията на произведението „Първа среща“ в характера на северняшката етнографска област. Танцовата лексика рисува героите, като в картина на Мърквичка. Комедийната драматургия търпи пофриволни действия с емоционална патетичност и сравнително по-енергично поведение. Това съчетание на танц с актьорско присъствие откриваме още в експозицията на произведението.

В развитието проф. д-р Дженева използва „Дунавско хоро“ на песен 2/4- тактов размер и „Сумерска ръченица“ 7/8- тактов размер, където започва весело надиграване между Лилка и момците, които си подават китката и я предизвикват с шегите си да се бори за нея. Танцът започва да се развива двупланово върху мелодията и върху ритъма след влизането на безмензора. С този сложен прием в хореографията авторът изтъква художествените качества на творбата и нейното емоционално въздействие. В този смисъл „Първа среща“ е пример за това как трябва да се изгради и реализира подобен вид художествено произведение.

Проф. Дженева гради съвременния български фолклорен танц върху принципи, съобразно които хореографията органически е свързана с фолклорния първоизвор, с действието и е неделима част от него. Това не е едно просто украсяване на сюжета с танцови номера, а разкриване на цялостна драматургична линия. Такъв пример е и спектакълът „Хубава Яна“. Ето какво споделя тя:

„- Стремезът ми да свържа традиция и съвременност бе в основата на всичко.“

В своята рецензия за спектакъла проф. Петър Луканов казва: „-Запазвайки най-ценното от танцовия ни фолклор – стила и характера на танца, Даниела Дженева се откъсва от познатите ни щампи и превръща това богатство във вълнуващ спектакъл, разкриващ душевността на своите герои, на тяхната любов и страдания...„Хубава Яна“ е спектакъл, който бележи етап в развитието на българското фолклорно танцово изкуство. Той още веднъж доказва, че освен красотата, то може да носи голяма драматургия, да разкрива дълбоки чувства и преживявания“.

Тук е мястото да споделим думи на проф. Дженева от проведеното интервю с нея:

„-Несъмнено самият ни фолклор притежава тези качества, които имат почитатели в целия свят, но тяхното представяне трябва да бъде дозирано с много такт и разбиране. В пълнота трябва да се сложи знак за равенство между българския танцов фолклор и световното изкуство в областта на танца.“

ЛИТЕРАТУРА

1. Блажева. М. „Костюмът на древния свят“; Благоевград; „Неофит Рилски“; 2011г.
2. Богданов. Б. „Между фолклора и литературата.“ //Поетика и литературна история; А. Натев; Р. Коларов (ред.). София; БАН, 1990г.
3. Богданов. Ст. „Народните танци в съвременния бит“. В. „Художествена самодейност“; кн. 1; 1961г.
4. Върбанова. Л. „Управление на изкуствата“; УИ „Стопанство“; София; 1997г.
5. Григоров. Б. „Кратка история на българската фолклорна хореография“; София; „Росна китка“; 2008г.
6. Голдшмидт, Ене. „Проблеми на танцовото творчество. Прилагане на различни форми на движения от народните танци в съвременното танцово творчество“; София; 1964г.
7. Григоров. Б. „Основни принципи и методи при обработка на танцова лексика“.; Спорт и наука; София; 2002г.
8. Григоров. П.; Мечкарлова Ст.; „Да носим вредом радостта“; София; 1987г.
9. Григоров. П. „Танцът разказва“.; София; 2005г.
10. Джанев. К.; Харалампиев. К. „Теория за строежа на движенията в българската народна хореография“; Наука и изкуство.
11. Джанев, К.; Харалампиев. К.; Кючуков. Т.; Захариев. П. „Терминология на българската хореография“; „Танцова самодейност“; кн. 2-3; 1960г.
12. Динев. П. „Български фолклор“; София; 1980г.; стр. 381.
13. Илиева. А. „Проблеми на танцовата самодейност - български народни танци“; Доклад от теоретичната конференция във В. Търново; 1974г.
14. Илиева. А. „Структурно израждане на българските народни танци като критерий за историческата стратификация“; В.; Музикознание; 1979г.
15. Консулова. В. „Сценично претворяване на танцовия фолклор“; София; ИИМ; т. XVII; 1974г.; стр. 119-123.
16. Луканов. П. „Хореографска композиция и режисура“; София; „Дефекто“; 2012г.;
17. Панова. Г. „Антропология на танца: предмет и подходи в исторически план“; сп. „Българско музикознание“; София; 1996г.; кн.1.
18. Петров. К. „Приносът на българските хореографи за сценичното пресъздаване на народните танци (1951 – 2001 година)“; Варна; „Славена“; 2012г.
19. Щърбанова. А. „Тяло и танц“; сп. Български фолклор; София; 1995 г.; кн. 4,
20. Семерджиева. В. „Фолклорът не трябва да се променя самоцелно“; брой 192, 22.08.2011г.
<http://www.duma.bg/node/19370>

За автора

**Доц. д-р Рослана
Моравенова**

Доц. д-р Рослана Моравенов е преподавател в катедра „Хореография“ на АМТИИ-Пловдив.

Преподава по:

- Хореографска композиция
- *Хореографска режисура*
- *Постановка на танцови форми*

Художествено – творческа дейност:

Танцова постановка „Носталгия по бъдещето“ - Франция гр.Марсилия;
хореограф в отбори по художествена гимнастика в България и Гърция.

Заедно с проф. д-р Даниела Дженева участва в магистърски курс.

От 2020 г. е доцент в АМТИИ-Пловдив